

Kontraheringsplikt vid ingående av avtal

En fundamental princip inom svensk avtalsrätt är att avtalet grundas på en frivillig överenskommelse mellan de som utgör part i avtalet. Ett undantag från denna avtalsfrihetens princip utgör vad som brukar benämnas kontraheringsplikt eller kontraheringstvång.

Kontraheringsplikten kan beskrivas som ett förbud mot avtalsvägran (eller prestationsvägran) utan saklig grund. Den innefattar sålunda en skyldighet för exempelvis en näringsidkare att tillhandahålla sin prestation, en leverans, på normala villkor till var och en som efterfrågar den.

De fall när kontraheringsplikt kan anses föreligga är relativt olikartade. Här ges en översikt som inte är avsedd att vara uttömmande. Syftet är istället att peka på några typfall.

När en aktör har en rättslig monopolställning inom visst område föreligger i regel en kontraheringsplikt för aktören. Detta gäller framförallt offentliga inrättningar. Stat och kommun som tillhandahåller serviceverksamhet är normalt underkastade tvång att tillhandahålla prestationerna till i förväg fastställda villkor som skall vara objektivt lika för var och en som efterfrågar nyttigheten.

Det är emellertid inte ovanligt att ett företag eller annan aktör besitter ett faktiskt monopol eller annan stark dominerande ställning utan att inneha en rättsligt skyddad ensamställning. Även här torde i många fall aktören ha en kontraheringsplikt. Motiveringen härtill är densamma som vid en rättslig monopolställning, dvs att den som efterfrågar varan eller tjänsten normalt inte har något alternativ till förfogande. En allmän skyldighet till likabehandling får sålunda anses föreligga i dessa situationer.

Som en slags kontraheringsplikt, som har beröring med faktisk monopolställning, kan benämnas en organisations skyldighet enligt rättspraxis att acceptera eller bibehålla medlem som på grund av sin verksamhet kan vara beroende av medlemskapet. Tex en arbetslöshetskassa skall för att betecknas som "erkänd", och därmed berättigad till statsbidrag, vara öppen för alla inom sitt verksamhetsområde. Det har emellertid på grund av föreningarnas olika förhållanden ansetts nödvändigt att lämnat utrymme för att begränsa kontraheringsplikts (i detta fall öppenhetsprincipens) räckvidd.

Genom bestämmelsen om olaga diskriminering är kontraheringsplikten i viss fall straffsanktionerad. Av 16 kap 9 § brottsbalken framgår att en näringsidkare i sin verksamhet inte får diskriminera någon på grund av dennes "ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse" genom att vägra tillhandahålla en leverans av tjänst eller vara på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra. Lagbestämmelser om könsdiskriminering i arbetslivet utgör också ett visst mått av tvång (sanktionerat genom skadestånd) att anställa annan än den arbetsgivaren annars fritt skulle ha valt.

Kontraheringsplikt är normalt också en följd av de konkurrensrättsliga reglerna som ytterst har till syfte att främja den fria konkurrensen. Vid tillämpning av konkurrenslagstiftningen kan konkurrensverket eller domstol ålägga företag i dominerande ställning säljåläggande om det på ett otillåtet sätt tillämpar olika villkor för likvärdiga transaktioner. Exempelvis kan ett överträdande företag därvid åläggas säljtvång (leveransplikt) att tillhandahålla ett annat företag en viss vara, tjänst eller annan nytthet på samma villkor som de som erbjuds företag i övrigt.